

ROJSTVO: IZKUŠNJE ROMINJ

Projekt sodelovanja z ženskami iz Serdice, Maribora in Kerinovega Grma

Katalog razstave

Pripravila: Tina Palaić

Slovenski etnografski muzej

Ljubljana, julij 2015

Uvod

Razstava *Rojstvo: izkušnje Rominj*¹ je rezultat soustvarjanja Rominj iz Serdice, Maribora in Kerinovega Grma. Gre za osebno razstavo žensk, ki so spregovorile o sebi in svojem življenju na način, kot ga doživljajo in si ga razlagajo same. Temelji na njihovih izbranih izjavah in osebnih predmetih. Ženske so si razstavni prostor zamislile kot dnevno sobo. Obiskovalec vstopi v njihovo intimno okolje, v prostor sobivanja družinskih članov, kjer se lahko sreča z mozaikom življenjskih zgodb žensk. Dnevno sobo kot intimni prostor zaznamujeta dve lutki v ozadju. Prva prikazuje romsko žensko, kot jo po mnenju udeleženk vidijo Neromi. Gre za prikaz stereotipnih pogledov na žensko, ki vključuje njeno obleko, pričesko, prikaz nezdravih navad (kajenje in pitje kave), z dojenčkom v naročju. Na steni okoli lutke lahko obiskovalci preberejo izkušnje žensk z diskriminatorno obravnavo pri izobraževanju, zaposlovanju, pri dostopu do socialnih in zdravstvenih storitev, prav tako pa tudi njihove izkušnje z diskriminacijo znotraj skupine. Druga lutka, ki je avtorsko delo Jasmine Ahmetaj, na inovativen način s kombinacijo tkanine, ogledalc in fotografij večine udeleženk projekta prikazuje ženske v njihovi realnosti, obenem pa se z igro odsevov v ogledalcih sprašuje dvoje: kdo so ženske na fotografijah, ki se odvisno od zornega kota pogleda raznoliko odsevajo v ogledalcih? In kdo je pravzaprav tisti, ki ga v drugih vidi opazovalec: vidi res drugega ali morda le samega sebe? Na stenah okoli te lutke so izjave žensk, ki predstavljajo njihovo realnost: spoznavanje partnerja, poroko, ustvarjanje družine, odnose v družini, izkušnje poroda in druge družbene vloge, ki jih ženske prevzemajo. Lutki sta v prostoru sicer res v ozadju, a je njuna prisotnost neizgledljiva in bistvena. Raznovrstne izkušnje žensk zaznamujejo in vplivajo na njihova življenja, na razumevanje sebe in sveta, v katerem živijo.

Šege, navade, prakse, zapovedi in prepovedi v obdobju nosečnosti, ob in po porodu so prikazane v vitrinah. K osebnim predmetom udeleženk so pridane njihove izjave, ki razkrivajo, da počutje, čustva, želje in dejanja nosečnice in po rojstvu otroka matere ter drugih ljudi vplivajo na telesno in duševno zdravje otroka. Gre za raznolike prakse, ki nosečnici zagotavljajo rojstvo zdravega otroka in po rojstvu ohranjanje njegove dobrobiti. Poleg prepovedi v zvezi s

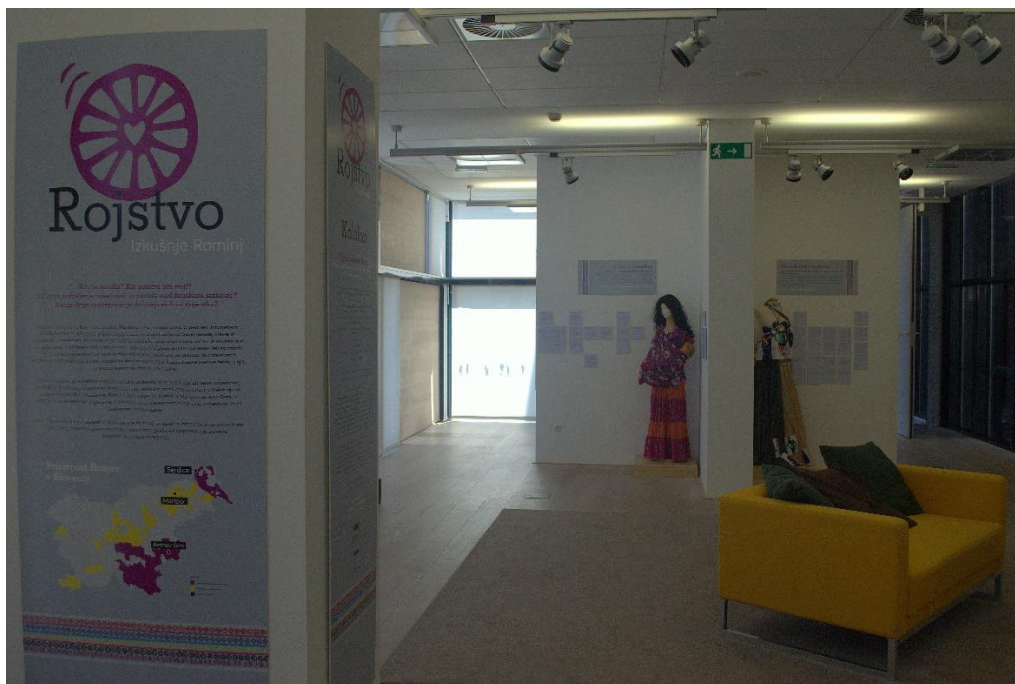
---

¹ Sodelovanje je potekalo v okviru projekta Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam, ki ga od 2013 do 2015 izvaja Slovenski etnografski muzej, financirata pa Evropska Unija iz Evropskega socialnega sklada in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

prehranjevanjem nosečnice in mlade matere obiskovalec spozna tudi pomen prvih obredov po rojstvu otroka, kot so krst, prvo striženje in kopanje dojenčka, pa tudi načine za zaščito dojenčka pred zlom. Zanimivi so predmeti, ki kažejo na to, kako so matere ohranjale prve spomine na otroka. Prikazane so otroške igrače in oblačila. Vitrinski prikaz dopolnjuje košara, ki je služila kot zibelka.

Za ponazoritev ovir pri dostopu do zdravstvenih storitev v reproduktivnem obdobju ženske in predlagane rešitve zanje smo uporabile kamne Dostopnosti (promocijski material projekta *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*). Spremljajo jih izjave, ki govorijo o diskriminatorni obravnavi v času nosečnosti in ob porodu, ter predlogi, s katerimi želimo spodbuditi ustrežnejšo obravnavo žensk.

Ustvarjalke razstave izhajajo iz treh različnih skupnosti, ki se razlikujejo glede na izvor, versko pripadnost, narečje romskega jezika, ki ga govorijo, in glede na stopnjo temeljnih človekovih pravic, ki jih dosegajo. Romi v Prekmurju so se večinoma priselili iz Madžarske, Romi na Dolenjskem iz Hrvaške, v Mariboru pa živijo Romi, ki prihajajo iz držav nekdanje Jugoslavije. Romi v Prekmurju in na Dolenjskem so kristjani, medtem ko so v Mariboru muslimani (vsi pa ohranjajo tudi nekatera svoja verovanja). V nadaljevanju bodo predstavljene posamezne teme razstave s pripadajočimi izjavami žensk in fotografijami z razstave.

Fotografija 1: Pogled na razstavo, ki je zamišljena kot dnevna soba.

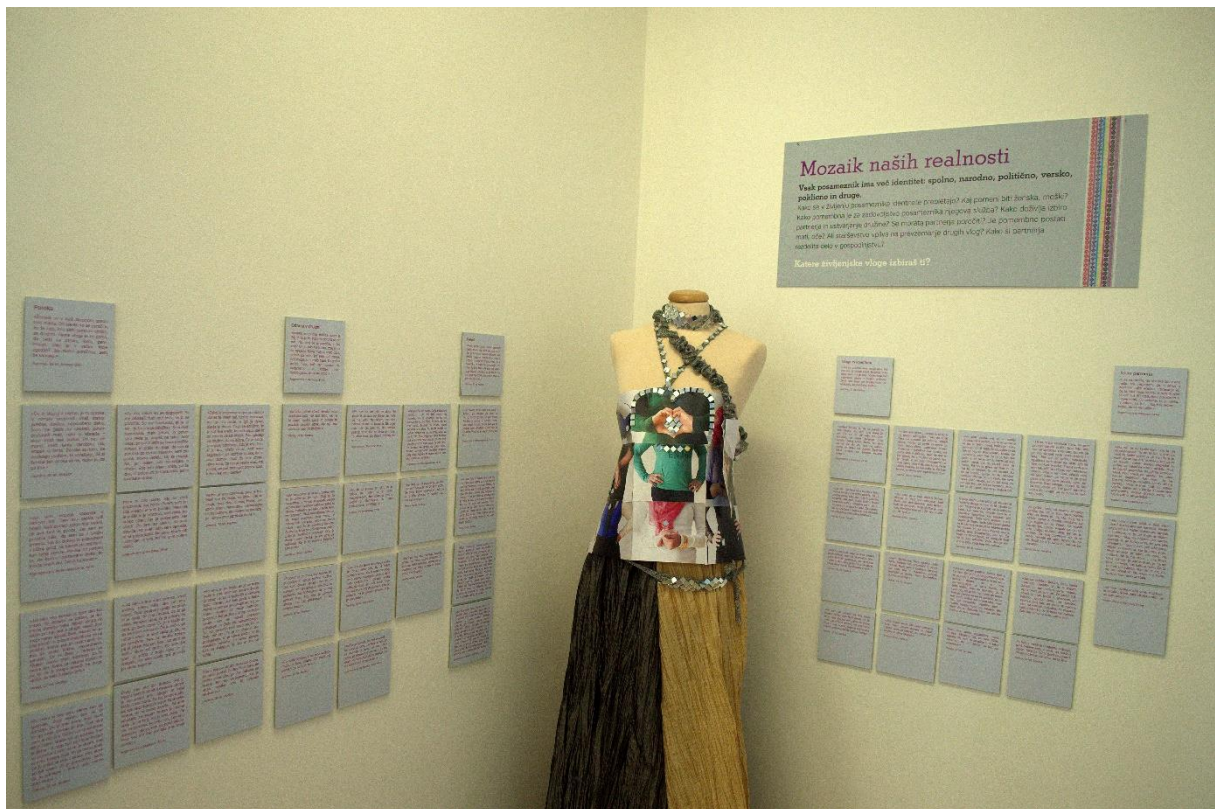

1 Mozaik naših realnosti

Vsak posameznik ima več identitet: spolno, narodno, politično, versko, poklicno in druge.

Kako se v življenju posameznika identitete prepletajo? Kaj pomeni biti ženska, moški? Kako pomembna je za zadovoljstvo posameznika njegova služba? Kako doživlja izbiro partnerja in ustvarjanje družine? Se morata partnerja poročiti? Je pomembno postati mati, oče? Ali starševstvo vpliva na prevzemanje drugih vlog? Kako si partnerja razdelita delo v gospodinjstvu?

Katere življenjske vloge izbiraš ti?

Fotografija 2: Obleka, ki je avtorsko delo Jasmine Ahmetaj, spodbuja razmišljanje o tem, kdo smo.

Vloge in identitete

»Jaz se izražam skozi svoje delo, ne morem si predstavljat življenja brez dela. Delo mi je bolj pomembno kot katerakoli oseba v mojem življenju. Žene me želja po kreativnosti, po izražanju, po puščanju sledi.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Smisel ženske je, da se poroči in ima otroke. Jaz sem zdaj stara 24 let. Če se do 26 leta ne bom poročila, je moje življenje brez smisla. Zakaj sploh živim, če sem sama? Če do 26. leta ne dobim moža, se lahko kar ubijem. Življenje nima smisla, če ženska ostane sama.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»Jaz sem pa fejest rada hodila v šolo. Mama in oče me nista pustila, da bi doma ostala, tako da mi je to postalo navada. Jaz sem imela srečo; sem imela zelo dobro učiteljico od 1. do 3. razreda, mi je dala to voljo, in še danes, ko se srečava v trgovini, me objame in poljubčka. Res srčna ženska.«

Melisa, 22 let, Serdica

»Niti nismo imeli volje za šolo, nismo imeli obleke, smo bili siromašni. Smo imeli škornje gumijaste, so se norca delali iz nas. Zdaj je to čisto drugače; moja deca so vsi hodili dalje v šolo.«

Zdenka, 55 let, Serdica

»Ko sem jaz slišala, da ima moja hčerka fanta, sem fejest jokala. Ni še bil pri nas; kaj jaz vem, ali bi že moral priti. Jaz hčerki pravim, ne uniči svoj trud in naš ponos. Najprej naj konča šolo in potem pripelje domov fanta.«

Sandra, 40 let, Serdica

»Imam dva otroke, hčerko in sina, ki ne govori od rojstva. Tako da dosti časa ne morem bit zdoma, zaradi njega, moram ga paziti. Drugače pa sem neporočena, partnerja imam, imam pa v rejništvu dva otroke, od brata sina in hčerko, tako da nas je kar precej že v družini. Začasno nas je devet, v eni hiši; pomagamo si med seboj, ena čisti, ena kuha, če je velika družina, se kar nabere, če nas je več, se mora pomagat ena drugi.«

Justina, 50 let, Serdica

»Jaz sem pa v naši družini šefica, hčerka in mož me ubogajo; tudi živali. Jaz sem delavka, rada delam, tudi ob sobotah. Moja služba je moj hobi. Poročila sem se z 20. leti, rodila pri 18. letih.«

Sandra, 40 let, Serdica

»Sem študentka. Sem edinka. Zelo rada pečem ob praznikih s svojo mamo. Rada sem v Ljubljani, pa še prej sem bila v Mariboru, ampak najlepše je doma. Sem študentka, punca, vnukinja.«

Melisa, 22 let, Serdica

»Jaz imam samo štiri leta osnovne šole. Sem potem morala iti delat. Delala sem pri kmetih, z mamo sem hodila na njivo okapat.«

Zlatica, 45 let, Serdica

»Ko sem videla, kaj se v naselju dogaja, sem vedela, da to ni za mene in da si želim nekaj boljšega. Tako da pri 19. letih sem se že zaposlila in od takrat naprej skoz delam. Nisem še poročena, sem fraj; to mi je fajn. Ne želim si bit skoz doma, imeti cel kup nekih otrok, pa da skrbiš skoz za moža; pa on je glava družine in to, kar bo on ukazal, to boš naredil. To ni za mene. Ljudje so to različno sprejeli. Žlahta so mi rekli, da sem neka čisto druga, so mi bili favš pa ne vem kaj vse. Eni so ponosni, da si, kar si, da uspeš, eni pa so čisto proti. V moji družini niso bili proti. Pri nas ni nobene druge punce, ki bi izbrala to pot. Mogoče se jaz tudi ne bi odločila tako, kot sem se, ampak sem že v otroštvu spoznala, kaj pomeni biti gospodinja. Zaradi tega sem potem imela odpor do tega, da bi bila samo doma in bi skrbela za družino. Mama je bila ful bolana in jaz sem morala doma kuhat, prat, pospravljat, par let. Mogoče, če tega ne bi doživela, se jaz tudi ne bi tako odločila. Vsak dan je bilo eno in isto, vsak dan ista rutina.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

»Jaz pa nimam poklica. Rodila sem s 16. leti; mi je bil otrok pomembnejši. Se je rodil s srčno napako in jaz sem ostala doma, mi je bilo pomembnejše, da sem doma. Ko sem rodila, sem se počutila, da je svet moj, ko je bil moj otrok pri meni. Ampak danes se ne bi odločila za to, ker vem, koliko sem zamudila; ampak sem pa tudi pridobila. Izgubila sem – nisem mogla hodit na zabave; bila sem doma; skrbela sem za otroka; želiš si iti ven, vseeno. Niso vse moje prijateljice imele otroka; mogoče so se one ličile, rihtale, šle ven, in mogoče ti ni tako prijetno, da si doma, skrbiš za dojenčka.«

Mateja, 27 let, Serdica

»16 let in pol sem bila stara, ko sem prvega deteta rodila. Eno leto prej sva se spoznala s fantom, potem pa je vse skupaj naša veza trajala tri leta. Pol pa prišlo je katastrofa. Spakirala sem stvari pa rekla, ajdi idi tam, od kod si došel. Trpela sem eno leto tak. Nič ne rečem, sem bila kriva včasih, včasih sem bila, včasih sem ne bila, potem pa mi je to že prek glave bilo pa sem pravila, ajde, ne moremo živeti skuper, moreš iti. Sin bo star devet let. Tak prvič sem mu odpustila, drugič pa sem mu že več ne mogla. Je prišel nazaj pa imamo drugega deteta, pet let je star. Sem pravila, zdaj pa dosta je. Pa eto, zdaj sem ostala sama z dvema mlajšima pa eto, boljše mi je. Znam, ka včasih nucajo ga, njega, ampak ga ni. On ima drugo družino zdaj pa že tri otroke. Če zdaj pomislim, da bi si vzela nekoga pa spet trpela, to pa ne. Rajši sem s svojima malima pa uživam.«

Sanja, 25 let, Serdica

»Jaz ne bi bila v Serdici, če bi imela možnost. Odselila bi se v mesto. Zaradi ... jaz nimam avta, nimam izpita, mož pa tudi ne. Že zaradi šol, otroci bi radi hodili v glasbeno pa kakšno drugo šolo, na kakšne zabave, bolj tak, pa da bi šli nekam ven, na kakšne dogodke. Mi nimamo take možnosti, da bi hodli tak nekam. Zato ker nimamo avta, samo zato. Pa tudi v mestu je drugačno življenje, greš nekam ven, v park, na kakšno pijačo. Kam pa tu? V gozd naj grem? Druge možnosti nimamo, mi bi šli.«

Mateja, 27 let, Serdica

Izbira partnerja

»Jaz pa mislim, da bi moral biti z eno našo. Ne verjamem, da si lahko s kakšnim tujim srečen. Vprašanje je, če bi taka veza trajala. V naši družini je več kot 50 odstotkov poročenih s Slovenkami, Švicarkami, to je veliko. Ti zakoni so ful ... kaj naj rečem ... toliko, da se ne ločijo.«

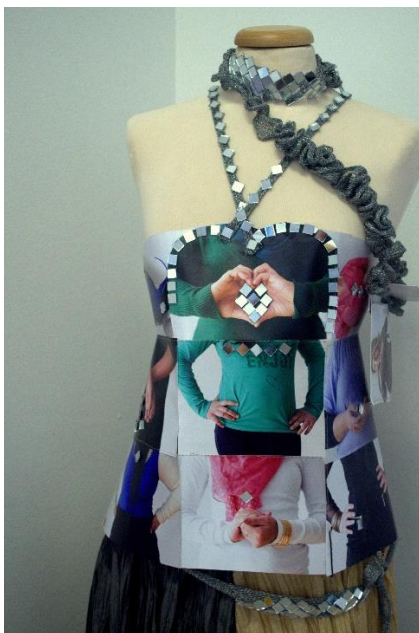
Sogovornica iz Maribora, 24 let

»Jaz se ne bi ženila tako, da bi ga sama poiskala; to ne bi šlo. Enkrat ga vidiš in lahko rečeš ja ali ne, če ti je všeč. Ko se zaročiš, je enako, kot da bi se poročil. Enkrat pridejo pogledat in potem se odloči na strani moških. Prvič te pridejo pogledat, drugič pa zaprosit. Meni moji starši ne povejo, ko pride nekdo pogledat, ker vejo, da se tresem. Meni je najboljše, da mi nič ne povejo. Moja mama tudi ni videla očeta, dokler se ni ženila. Čustva niso pomembna, čustva pridejo zadaj. Pa kaj je važno, ali ga ljubiš.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»Jaz sina nisem učila v naši veri. Sem čisto kontra vse naredila. Nisem se poročila z našim človekom, ampak s Hrvatom, ki je bil moja ljubezen. Ker sem taka, da hočem vse kontra naredit. In po toliko letih, ko sva bila oženjena, zdaj nisva več oženjena, zdaj skušam naredit to, kar je zame prav. Moje mnenje je tako, ne vera, ne kultura, nič te ne more ... Jaz živim tako, da kar je zame prav, je zame prav, ne velja, kar kultura reče. Če bi se moj sin odločil, star je 11 let, da se bo oženil ne vem s katero punco in če bodo oni hoteli doto in ne vem kaj vse, bi tudi na to pristala. Jaz sem muslimanske vere, moj bivši je katolik; nisva dala otroka krstit, se bo sam odločil.«

Sogovornica iz Maribora, 37 let

Fotografija 3 in 4: Detajla obleke.

Poroka

»Ženska se v naši skupnosti poroči zelo mlada. Od takrat, ko se poroči in ko že rodi, ima skrb samo za otroke, za družino; njena vloga je to doma, da skrbi za otroke, kuha, pere; mislim, tako je v večini. Moja zgodba? Jaz nisem poročena, sem še samska.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

»Če si skupaj z osebo, je to poroka. V romski skupnosti imaš status: punčka, deklica, neporočeno dekle, žena (ne glede na starost), potem postaneš mati, nato si starejša – skozi imaš nek status. Pri nas ne moreš imeti fanta, zaročena sta, ampak ni fanta. Ženske so tako, da pripadajo moškim. Ni vprašanje, ali si ženska želi otroka ali ne, nujno je, da ga ima.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Jaz sem svojega spoznala v osnovni šoli. Tam sva začela tudi hoditi. Naši domači sploh niso vedeli, da sva fant in punca. Jaz sem se poročila tako, da sem se s svojim zmenila, kje se dobiva in pobegneva v bližnji gozd, na travnik na odprtem, kjer raste koruza. Poroka mi pomeni to, da bom s partnerjem živela do konca svojih dni. Živiva na koruzi.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 20 let

»Jaz sem »na koruzi« in bom tam kar ostala. Ni denarja za poroko, je kar precej denarja treba. Nekoč ali pa ne toliko pri nas kot v drugih vaseh niso mogli samo skupaj živeti, so se mogli prej poročiti in potem imet otroke ne pa obratno. Midva sva pri moji mami. On ima še veliko bratov, neporočenih, samskih. On bi živel z materjo pa nikakor nismo imeli možnost, da bi midva tam živela, pri njegovi materi. In jaz se ne bi mogla privaditi na drugo okolje, na tisto življenje tam.«

Mateja, 27 let, Serdica

»Pri meni je bilo tako: danes sem ga spoznala, drugi teden sem se že poročila. Denarja je bilo, on je imel denar, tudi moji starši so ga imeli, poroka je bila. Različno je med nami tudi. Sama sva se spoznala, bil je dober, mama in moj ata so ga poznali, imel je denar – a, tega boš pa imela! Pa sem se poročila z njim pa mi je dobro. Bil je zaposlen, zdaj pa je že v penziji. Ja, imel je avto, tistega časa. Mi nismo imeli avta. Pa bilo je tak, mi nismo imeli avtov, nihče; on je prišel za zeta z avtom. Moji starši so bili veseli, ker zdaj imamo avto. Bil je dobrodošel, samo da je pomagal z avtom; zdaj imamo avto skupaj.«

Zdenka, 55 let, Serdica

»Za moj zakon so se dogovorili. So me obiskali, tudi moj bivši, ali se bi poročila. So me spraševali, ali ja ali ne – je bila moja odločitev. Sem dosti razmišljala, malo jokala, in potem sem rekla ja, ampak ne takoj. Sem rekla: po petih letih se bova poročila. Ampak je prišlo do tega, da sva se poročila po osmih mesecih. Sem bila jezna, nisem vedela, kaj se dogaja. Ne, jaz nisem niti razmišljala o otroku. Eno leto nisem imela, pa že dve, in potem mi je stara rekla, da jaz bi kvačkala otroka. Meni ni bilo jasno, kaj se stara pogovarja, kaj hoče. Potem sem pa bila noseča in sem bruhala. Meso se je sušilo in je smrdelo, sem rekla, naj vržejo stran, ker je pokvarjeno, ker smrdi. Po tem so vedeli, da sem noseča. Po dveh letih sem zanosila, ni se prej zgodilo, ne vem, nisem niti razmišljala o tem, pri 18. sem potem rodila.

Sogovornica iz Maribora, 38 let

»Jaz sem imela vredni poroko, vredni zaroko, resno. Bila sem pri moji mami, teta njegova je prišla na obisk in je rekla, da ima nečaka, če bi ga vzela. Pa sem rekla, če je priden, če dela, ga bom vzela; če je v službi, pa da ne živim v Kosovi. Če je uličar, ga nočem imeti. In sem rekla ja, ok, se pa zaročimo. Sem se hecala. Potem pa je prišel čez pol leta, jaz sem se skrila, skrila od tašče. Ko sem šla spat, je prišla v mojo sobo in je špegala. Ko sem spala, me je vidla pa rekla, super je. Drugi dan sta šla domov. Pol je trajalo spet tri do štiri mesece, potem je pa prišel stric njegov in moja tašča, brez tasta. Pa kaj je toti hudič, kaj toti skoz hodijo k nam! Pa je rekla mama, mi te bomo zaročili. Pa sem jaz rekla: za koga? Potem je mama rekla, to je tisti, ko je teta rekla. Pa sem rekla ok in sva se zaročila. Pa pride on, čez šest mesecev, takrat sem ga prvič videla. Malo več kot čez pol leta smo imeli poroko.«

Sogovornica iz Maribora, 55 let

»Zakaj je dogovorjena poroka dobra? Danes te imam rad, jutri te imam rad, ker gre za denar. V igri je denar, slavje je drago. To je zavezništvo, to je kot dva kralja, ko so kraljico dali in se združili zaradi imetja. Zato gledajo na družino, da bo dobra. Če se ločita, je najprej odločanje, kdo je kriv. Tisti, ki je kriv, vrača denar. Mož mora zagotavljat, da vzdružuje otroke, da se vrne domov. Tudi če ima drugo, nima veze, če mu je Pepca všeč, naj jo ima, ampak mora prit domov spat, k ženi. Kaj njej manjka! Vedno je lepo oblečena, skoz je fraj. Meni gre na živce, da imam vse te vloge, bodi dec, ti imej hlače. Jaz sploh nisem feministka, samostojna bit ne pomeni, da moram bit možača, da moram imet jaz hlače doma.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Ko sem se jaz ločila, se je za mano ločilo v treh letih kar sedem. Strinjam se, da je težko bit s kakšnim tujim srečen, ker flek paše k fleku. Moški iz romske skupnosti ve, kaj jaz imam, katere so moje potrebe, zadržki – ker je Rom, drugi ne more vedet. Ker se moraš vseskozi prilagajat, ni čisto nič romantičnega, to, kar govorijo neki norci na TV, ni čisto nič res. To je na dnevni bazi prilagajanje, in je sama borba, to je vseskozi moreče. To lahko povem tudi za kolegice; ni šlo pa sta se ločila. Ona v njegovi družbi ni dovolj dobra, on pa v njeni ni. Pri Romih je tako, da otroke dobi oče, pri črki zakona pa mame; pri nas verjamemo, da je otrok moške krvi in pripada moškemu.«

Jasmina, 30 let, Maribor

Odnosi v družini

»Imamo en primer deklice, stara je 24, in to je že stara za poročiti se pri nas. No, zdaj se je poročila, in kaj zdaj? On jo zelo maltretira, zdaj je pa še zanosila. Njena mati se malo pizdi, potem pa reče: jaz sem tudi trpela, boš mogla še ti malo trpet. Ko greš v drugo hišo, boš tam umrla; ne verjamemo v ločitev, no, spodbujamo, da se ne ločijo.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»Za dobro otrok včasih ženska mora dosti prenesti. Tak tudi tisto, kar ne bi smel, moški pove in potem to pozabiš zavoljo otrok. Ka naj ima očeta ob sebi pa družino.«

Mateja, 27 let, Serdica

»Jaz sem devet let in pol s partnerjem, ki je Slovenec po rodu. Zdaj ga že sprejemajo v romski skupnosti, vendar nimava tako dobrega odnosa. Zakaj se nekdo maltretira pri tako mladih letih, ne razumem. Skoz razmišljamo, kaj bo, vsi imajo prednost pred mano. V nobeni luči nisi prav, nikoli nisi dovolj dobra – tudi če se poročiš z Romom. Ali ima ta, ki se poroči z Romom, dobro življenje, kvalitetno življenje? Ona je doma, rojeva otroke, je kot stroj za rojevanje. Kaj je to kvaliteta življenja? Čustev ni.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Problem je pri meni, ker hočem biti drugačna. Tu pa je pomen družine, od kod človek izhaja; na to je navajen. Pri nas doma je oče čistil in podobno. Jaz pričakujem, da bo moj tudi. Moj oče je previjal otroka, tudi jaz pričakujem to od mojega moža.«

Jasmina, 30 let, Maribor

Fotografija 5: Torbica kot dodatek k obleki.

»Če nosiš fanteka, imaš rada svojega moža, si lepa, pridna, če nosiš pa punčko, pa si grda, lena.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Pri nas pa ata nič ne dela, še pepelnik za sabo ne strese. Za moža pa ne vem, ne rečem, da sem bolana, da me ni, takrat ja. Ne bi pa rada, da če sem ok, da pomiva posodo in to, ker ne bi za njim pila. To lahko samo jaz delam, nočem, da on.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»To, da bi pucala za njim, da bi delala za moža, to je meni nesprejemljivo. Ne vidim se več v družbi z Rominjami, ki tako tradicionalno razmišljajo.«

Sogovornica iz Maribora, 37 let

»Jaz bi si pa želela od mojega moža, da bi si delila delo, da bi delala podobne stvari. On bi meni pomagal, jaz bi njemu pomagala, da bi si delili delo. Kjerkoli. Ker tu pri nas, ne daj bože, da vidijo, da moški kuha. To je že katastrofa. Kaj da pometa, tisto je najhujše, da pa posodo pomije, to je pa najslabše.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

»Mož je gospodar. On ima za delat ... on skrbi za drva, pa take stvari, pa če moramo it kam, on nas mora peljat, pa otroke tudi merka ... Če me zaspimo, mora mož takrat, za vse take stvari mora skrbet.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

»Delajo eni tudi doma. Če je treba, tudi kuhajo. Tu pri eni hiši moški vse poskrbi. Ko se vstanejo, on bo dal kavico kuhat, za ženo, za sebe. On bo vse delal. Skuhal bo kosilo, pomil posodo. Vse dela. Ni, kaj ta moški ne počne. Noben se mu ne smeji, vejo, da on to rad dela. Njegova žena ni lena, tudi ona rada dela, ampak on ima bolj veselje s tem. On ne pusti, da ona dela. Po železo, ko grejo, pa grejo skup; doma pa večinoma on dela. Čeprav zdaj imajo hčerko že malo večjo in mu doma hčerka pomaga.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

»Ne, moj mož ne pospravlja, on dela, jaz sem sama za to; on je v službi. Še svoje šalice ne pospravi, tak da ko pridem domov, to najdem. Jaz vse sama delam.«

Milena, 50 let, Serdica

»Meni pa moj mož pomaga; skupaj gremo na delo, skupaj pridemo in oba prej nekaj narediva, potem se pa vsedemo za mizo, popijeva kavo; veliko sva skupaj.«

Sandra, 40 let, Serdica

Porod

»Med nosečnostjo sem ogromno brala. Imela sem tudi porodni načrt. Ker je bil otrok narobe obrnjen, sem dobila naravno medenično vstavo. Tega si ne morem predstavljati; da ti dojenčka v trebuhu prestavijo. Pri meni je bilo tako, da sem na koncu lažje ležala. Govorijo, da je boljše, če se lahko sprehodiš na koncu; meni je bilo boljše ležati.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Prvi prvem otroku sem bila notri, v bolnici, pri drugem pa sem šla domov takoj tisti dan, ko sem rodila. Punčka je ostala v porodnišnici. Hodila sem nazaj v bolnico jo dojit. Doma sem pa še prvega dojila. Dvakrat na dan sem jo šla dojit. V bolnici so dobro gledali na to.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 20 let

»Ko sem bila v porodnišnici, je bila na praksi ena sestra pa mi je pravila, da naj počakam, da pride doktor. Pa sem ležala na postelji pa imela noge gor. Pa sem primila med nogami in vlekla. To so bili lasje od malega. Pa je rekla sestra, da ne smem to delati, ker so to lasje od malega. Tista sestra, ki je bila, je vse naredila, popek je prerezala in to vse, kaj je treba. Pol je pa prišel doktor pa je rekel, da mi zašije ustnice. Ka sem dosta gučila.«

Sanja, 25 let, Serdica

»Moja mama je rodila osem, vse doma, samo jaz sem se rodila v bolnici, drugače pa vse doma. Ona je tudi povedala, da je včasih bil moj oče zraven, pri nekaterih je bila od njega mama zraven pa njena mama ... Jaz sem bila tudi zraven, ko je od brata žena rodila, tudi doma. Ona je bila zmeraj zunaj. Šla je od zadaj na polje, da je otroci ne vidijo. Moj brat pa za njo, moški in ženska. Jaz pa gledam, nje ni. Grem prav bližje. Pridem do njegove barake pa slišim, da otrok joka. Jaz se pa oglasim, da mu povem, da pridem do njega, da mu bom odnesla nekaj, da bo dal dojenčka not. Sem vedla takoj. In primem deko pa grem do njega. On mi da otroka not, je bil čisto nag. Jaz ga zavijem, z njim sedim. Pridejo policaji, glih takrat. Pravijo, bomo poklicali rešilca, da gre v bolnico takoj. Ženska ne gre v bolnico, ta, ki je rodila. Meni pravi, da grem jaz z otrokom, da ga bodo pregledali. Kje bodo mene vzeli, ona bi mogla it. Tako so ju kar pustili doma. Ona je šla takoj kuhat. Samo zaradi tega ni šla v bolnico, ker ona mora bit doma, kuhat otroku.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

2 V ječi predsodkov

Številne in raznolike skupine ljudi so diskriminirane.

Zakaj diskriminiramo? Katere so najpogostejše osebne okoliščine posameznika, posameznice, na podlagi katere sta diskriminirana? Spol? Etnična pripadnost? Starost? Vera? Spolna usmerjenost? Hendikep? Katere so oblike in prakse diskriminacije? Ali lahko nenehna diskriminacija deluje kot samouresničujoča se prerokba? Kako diskriminacija vpliva na zdravje, tudi na duševno?

V katerih družbenih situacijah si bil diskriminiran ti?

Fotografija 6: Lutka, ki prikazuje stereotipno podobo Rominje, ki jo imajo po mnenju Rominj o njih Neromi.

»Ko človeka vidiš, ga najprej oceniš, imaš predsodke, pojavijo se stereotipi. Ko pa človeka spoznaš, pa ga vidiš kot človeka, takrat predsodki odpadejo. Zakaj pa imaš predsodke? Ker te je strah. Ker se hočeš prilagoditi, nekak o sebi imaš sliko, približno veš, kje si profiliran, in se prilagajaš drugim. Vprašanje pa je, kako se prilagoditi Romu. Ali kdaj razmišljaš, ali je izobražen, ali se bom lahko pogovarjal z njim? Ko pa človeka spoznaš, pa stereotipi odpadejo. Gledaš ga bolj celostno.«

Jasmina, 30 let, Maribor

Izobraževanje

»Jaz bom pa tako rekla: nekateri Slovenci tako vzgajajo otroke: »Če ne boš priden, pridejo cigani pa te odnesejo!« In potem otrok odraste s prepričanjem, da so Romi umazani, ušivi, in potem to prepričanje ostane do smrti. Prenaša se iz roda v rod. To je vse zaradi vzgoje.«

Mateja, 27 let, Serdica

»Ko je bila naša hčerka v osnovni šoli, je bilo v naši podružnici devet romskih otrok in samo dva slovenska. Potem pa tisti Slovenci niso hoteli dati svojih otrok skupaj z njimi v razred. Da ne bi samo z romskimi otroki bili v razredu skupaj. Naši so bili tri leta sami in so šli pol v glavno šolo, so bili potem pomešani z Neromi. Učiteljica nam je povedala. Saj smo vedeli, da nekdo mora bit ta letnik. Je rekla, da so Slovenci vzeli ven svoje otroke in so šli v Rogaševce z njimi. Učiteljici je ravnatelj enkrat rekel, da naši romski otroci nič ne vejo. Da njegov triletni sin bolj vse ve kot pa oni, njeni sedem, osem let stari otroci. Če jih dobro ne uči ali pa so tak zabiti, da ne vejo.«

Sandra, 40 let, Serdica

»V prvem razredu, v vrtcu, ne dajo jim možnosti, ker jih takoj ožigosajo, kao da ne znajo, da ne zmorejo. Dobro, moj sin ni bil tako obravnavan, šele v tretjem razredu se je zgodilo, da je prišel domov in so mu rekli, da je cigan. In sem šla seveda v šolo in se zbnula in je rekla učiteljica, da bi morala bit ponosna, da sem Ciganka, da so se časi spremenili. In od takrat nisva imeli več težav. Živim blizu vrtca in ker gledam s svojimi očmi, vidim, da so tako malo bolj stran, da so otroci odrinjeni. To ni prav; daj mu možnost, da se pokaže, mogoče pa dojamе stvar. So se pa stvari spremenile, na bolje je šlo. Malo več bi mogli govoriti o tem, da bi prišlo do sprejemanja, da bi prišlo do tolerance.«

Sogovornica iz Maribora, 37 let

Zaposlovanje

»Ko delodajalci vidijo priimek, že vejo, kdo si. Ko prideš na razgovor, je že drugače, vidijo, da nisi tako hudi človek, da nisi taki »cigan«, kot so najprej mislili. Priimek lahko ljudi odvrne; ko te vidijo, je pa lahko že drugače.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»So razlike med Slovenci in Romi. To je samo zato, ker te ljudje sodijo po imenu in priimku. To je, kot da imaš neko znamko, na čelu ti piše, da si drugačen, težje prideš do nekih stvari. Slovenko vidim kot neko blončno punčko, lažje dosega stvari kot mi. Jaz sem imela eno izkušnjo, slabo, bila sem stara 14, v prvem letniku srednje šole. Dekline hočejo imet svoj denar, pač hočeš nekaj več in med poletnimi počitnicami sem hotla it delat preko študentskega servisa. In sem si rekla, bom šla kelnarit. Sem prišla na Lent, ki mi je pustil pečat, ko me je moški pogledal tak (od glave do pete, op.p.) in rekel, zate pa dela nimamo. Takrat sem si jaz rekla: nikoli v gostilno. To se Slovenki verjetno ne bi zgodilo. To so neke take stvari, ko – daj človeku priložnost, da se nekaj nauči.«

Sogovornica iz Maribora, 37 let

»Sem hotela delat kot natararica in je šefica mislila, da bom jaz Rome v gostilno vabila; da bodo v gostilni razbijali. Mene pa je bilo strah ravno nasprotno, da bodo res prišli in da bo kaj narobe. Moji so vedno imeli tako spoštovanje do mene, da niso prišli v gostilno, ker so vedeli, da jaz delam in da mi ne bi kakega sranja naredili. Težko je, jaz se zdaj šolam, ampak vseeno vidim, da mi bo mogoče oteženo priti do službe, ki si jo želim.«

Melisa, 22 let, Serdica

»Denar k hiši? Moški in ženska. Ker ponavadi dobivajo socialno pomoč. Ali pa delajo skupaj. Na primer zdaj jih ima že večina kombije, pa gresta mož in žena skupaj naokoli in prosita za železo in drugo in to pospravita. Zdaj je že skupno. Se pa tudi zgodi, da gre sam, če ženska ne more. Drugače pa eni se tudi zaposlijo. Je pa težko dobit šiht. Sploh, če si Rom. Če si Rom, si že zapečaten.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

Zdravstvene storitve

»Ko je šla moja mama k zdravniku, ga ni razumela, ker slabo govori slovenski jezik. Čisto drugače ga je razumela. Predpisal ji je tablete pa jih ni nikoli jedla.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»Moja babica je bila operirana, ker je imela zasukano črevesje. Bila je v bolnišnici; ni bila v kritičnem stanju, ampak je bilo pa malo bolj nevarno. Pa smo jo klicali, da bi videli, kako se počuti. In so rekli: vaša babica v veži leži! Smo vprašali: kaj je umrla? Vaša babica v veži leži! Vsi smo šli tja, zaskrbljeni, ona pa je bila dobro. Nič ji ni bilo, ni umrla.«

Zdenka, 55 let, Serdica

»Ko jaz tak nekam grem, se slabo počutim med Slovenci. V Avstriji pa ne, tam se ne počutim tako slabo. Včasih gremo jaz, mož in hčerka jest v gostilno. Pa ne gremo povsod, imamo samo eno gostilno, kjer nas poznajo in so prijazni, samo tja gremo, tja gremo najpogosteje. Mislim, da so v Avstriji bolj prijazni, tudi v bolnici. Bila sem v bolnici v Avstriji, imela sem žolčne kamne, in mi je bilo strašno slabo. So mi odprli okno vseeno, če so bili še drugi pacienti z mano v sobi. Videla sem, kako je, vse ti grejo bolj na roko, vse se lahko pogovoriš.«

Sandra, 40 let, Serdica

»Otroci so imeli nekaj nalezljivega. Ena je to prinesla s Hrvaške. Nalezljive rane. In otroci so vse dobili. Po nogah, po rokah, po obrazu; naša hčerka je imela v očeh. Tu v Rogašovcih je bil zdravnik prijazen pa je rekel: takoj v bolnico, da to ni dobro, da ima ona to rano v oki. Pa je šla v bolnico in na tretji dan smo mi šli, če bi hčerka domov šla. Pa je rekel zdravnik: ja, samo naj gre domov, saj to je zaradi umazanije; to ni bolezen ali kaj, to je umazanija. Samo od umazanije to ni bilo, to je nekaj nalezljivega bilo. To so otroci vsi dobili; odrasli niso dobili. S tem nas je zelo užalil, res.«

Sandra, 40 let, Serdica

»Ko grem k zdravniku in nisem naročena, mi rečejo po telefonu, takoj pridi. Grem. Do zadnjega moram čakati. Pridem na vrsto, zdravila ne dobim. Reče, drug teden se naroči. Se naročim drug teden, šparam tisti listek pa vse, sem naročena ob pol štirih, grem prej 10 minut, pridem tja, vsi drugi grejo prej, jaz zmeraj čakam. Mi reče mož: kaj nisi naročena, pojdi not! Kako bom šla, če mi ne pusti. Potem grem not, povem, kaj mi je, še zdaj sem bolana. Nisem dobila zdravil, samo za bolečine mi je dala. Za grlo zdravila nisem dobila in pregledala me ni. Takrat, če bi bila hudo bolana, bi umrla. Ali pa z otrokom, če greš, ravno tako. Tista sestra, ki je tam not, tako vpije. Če grem jaz, jaz ne znam vozit, me mož zapelje. Če pa še dve prideta, joj, sami Romi so not, vpije. Ko so drugi bolni, vsak dan, ni težav. Mi, ki smo Romi, pa ne smemo. Ne dobim tisto, kar bi mogla.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

Socialnovarstvene storitve

»Jaz se v Prekmurju fejest nelagodno počutim, na primer v Murski Soboti. Enkrat sem šla na Center za socialno delo za babico in mi je bilo tako grozno, da si bodo mislili, da sem šla za sebe socialno pomoč iskat. Ko sem v Mariboru in Ljubljani, pa se bolj sproščeno počutim. Tu v Soboti te takoj analizirajo in pričakujejo, da boš vse pravilno povedala.«

Melisa, 22 let, Serdica

»Prej je bilo tako, da je bila vsaka punca stara 13 let, ko so jo oženili. Zdaj ni tako. Nekatere so še take, ampak ne več veliko. Tam 15 let so stare. Ja, zdaj tu so po eni strani starši krivi, po drugi pa so spet neke ustanove krive ... Zdaj eni starši ne želijo tega, kar otroci počnejo, da bi pri 13. Nimajo nobenih pogovorov ali karkoli s svojimi otroki in potem pač grejo otroci k svojemu fantu ali pa fant pride tja. In potem se mama s tem ne strinja. Gre na center (Center za socialno delo, op.p.) in pove, kaj se dogaja, da hoče, da gre hčerka domov. Potem pa je tu policija, pa sodišče, ampak če ti sodišče pravi, da je taki romski zakon, potem nimaš kaj. Pa še starš je kaznovan, če gre tja povedat. Pač ni nobene vzgoje.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

»Pari se trudijo ostati skupaj, čeprav mislim, vidim, da bi bilo boljše, če bi vsak šel po svoji poti, kot pa da se trudijo biti skupaj, ker ne zvožijo. Potem so samo katastrofa od družine. Katastrofo imajo v družini. Tukaj pa smo spet na centru (Centru za socialno delo, op.p.). Tudi če ženska naredi prijavo, sploh ne ukrepajo. Saj mogoče prvič so, policija večinoma ukrepa, ampak potem, ko gre naprej in ko moškega oprostijo in je vse spet isto, ko vidijo policaji, kaj se je zgodilo, da ni nobenega efekta, potem se sploh nočejo več s takimi stvarmi ubadat. Nekaj družin je, ko se mož in žena pobijeta. Jaz vidim, da večina, ko se ločijo, ostanejo dobri prijatelji, se še vedno družijo. Pri Romih tega ni. Ko gresta enkrat narazen, gresta narazen.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

Obravnava znotraj skupine

»Meni se zdi to prekmalu. Meni pravijo v naselju za sina, ki hodi v šolo, kaj bo on hodil v šolo, a star je komaj 12 let. Zdaj bo 13. Vsak mi pravi, pa zakaj hodi v šolo. A jaz grem vsak dan z njim na poti; ko gre v šolo, jaz sem z njim. Če jaz ne grem, on ne bo šel v šolo. Zaradi tega grem. Jaz rada vidim, da on hodi v šolo.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

»Jaz sem imela veliko podporo svojih staršev; onadva sta bila tista, ki sta verjela vame. Včasih je bilo težko. Bila sem še tretji letnik srednje, a mi je en iz naselja rekel, kdaj boš pa ti imela otroke. Pa sem rekla, da imam čas; pri nas je bilo, če boš imela fanta, boš zanosila in boš doma. Tako da celo ko nisem imela fanta, je to bil velik pritisk. Slovenci me ne razumejo, ko rečem, da bi ostala doma; sem hvaležna staršem. Naši se precej podcenjujejo, jaz vidim. Naši ljudje so fejest pametni, imajo različna znanja, ampak mislijo, da ne znajo dovolj.«

Melisa, 22 let, Serdica

»Si pa recimo slišal v naselju, zakaj bi šla delat; saj ni potrebno. Pa sem jaz rekla, da v bistvu ne želim bit neki socialni problem. Dobiš od države 230, 250 € pa si tu not v naselju, v bistvu sploh ne veš, kaj se dogaja, v bistvu si izoliran od sveta.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

3 Življenju na pot

Na telesno in duševno zdravje otrok vpliva mnogo dejavnikov.

Katera priporočila mora upoštevati nosečnica? Kakšna naj bi bila njena prehrana? Kako se bodoči starši pripravljajo na prihod novega družinskega člana? Česa ne sme jesti doječa mati? Kateri so najpomembnejši obredi po rojstvu otroka? Kako lahko otroka zaščitimo pred nevarnostmi? Katera je otrokova prva igrača? Kako starši ohranjajo spomine na otrokova prva leta?

Kateri nasveti ob porajanju življenja so pomembni tebi?

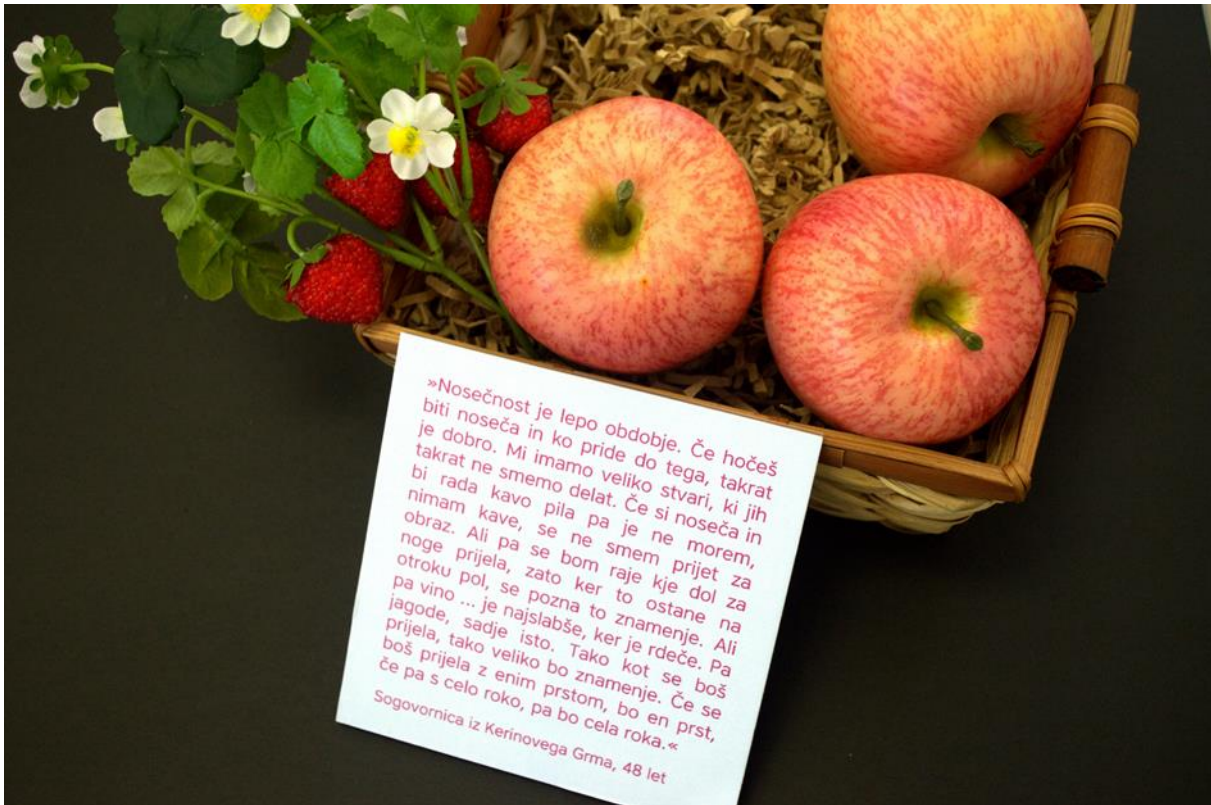

Fotografija 7: Osebni predmeti udeleženk, ki govorijo o šegah in navadah v času nosečnosti in poporodne skrbi za dojenčka.

Fotografija 8: Spomini na dojenčka in prelomnice v otrokovem odraščanju.

Prehrana

Fotografija 9: Prepovedi in prepričanja v zvezi s prehranjevanjem.

»Ženski se non stop ponuja nekaj za jest, da se otroku ne bi poznalo; madež na delu telesa. Ko ona pride na obisk, ni fajn, da si nekaj zaželi pa ji ne ponudijo. Otroku se bo poznalo, če se ona slučajno nekje prime, ko si zaželi nekaj za jest, pa tistega ne dobi. Ponavadi imajo otroci resno na tistem mestu kakšen madež. Pa kdaj se krsti otroka, te se da to odstraniti. S tistim, kaj je že ... cvet fižola. To pa dela botrica od dojenčka s tistim cvetom. Tam, kjer ima otrok madež, se tam malo razmaže ta cvet in čez nekaj dni naj bi ta madež izginil.«

Mateja, 27 let, Serdica

»Ko si noseča in če vidiš nekaj, kar bi jedla, jaz ti pa ne dam, je to problem, ker je potem lahko znamenje na telesu, materino znamenje, če ne poješ te hrane. In to je grdo, to se pozna na otroku. Bolj je otrok pomemben kot ženska. Bog ne daj, da greš mimo mesnice in se dotakneš – bo znamenje. Če greš po naselju in vidiš jabolko, je bolje, da ga poješ.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Ena ženska je videla, da njena mati pije rdeče vino. Prijela se je in zdaj ima otrok znamenje.«

Sandra, 40 let, Serdica

»Si je mama zaželela maline in se je pri nosu in očesu prijela. Pa je takrat, ko so bile maline zrele, otroku to vse cvetelo, je dobil rdeče izpuščaje in se je točno vedlo, kaj mama ni takrat jedla, si je pa želela. Zaradi barve, oblike, takoj si vedel, da je to sadje, da je to od maline. Vsako leto, ko je bilo to sadje zrelo, se je njemu to spustilo in je imel tisto obdobje cel flek. In točno po tistih bunkicah veš. To res ne moreš verjet, dokler ne vidiš.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

»Ko je ženska noseča, takrat ne sme zajca jest. Za dojenčka ni dobro. Pravijo, da slabo spi, da ima odprte oči, ko spi.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 44 let

»Riba dela tako (pokaže nihanje z repom, op.p.) in ko se otrok rodi, isto dela tako. Težje se rodi. Zato se ribe ni jedlo prej.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

»Pripravit sem morala kruh, čebulo, vodo, sol in sladkor, vse posebej na pladnju. S tem sem pri vhodnih vratih počakala ženo od brata, ko se je vrnila iz porodnišnice. Kruh je morala pomočiti v to in pojesti, da bi imela mleko.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»Ne smemo jest česna, ker potem ti gre mleko. Ampak jaz sem jedla česen, pa sem vseeno dojila. Tri leta in pol. To je odvisno od žlez.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Obiski prinesejo otroku darilo. Na primer da se mu kovanec v roke, da bo srečen. Ko pa dojenček pride nekam, mu tam morajo dati na čelo sladkor ali pa moko, da bo blagostanje.«

Sogovornica iz Maribora, 28 let

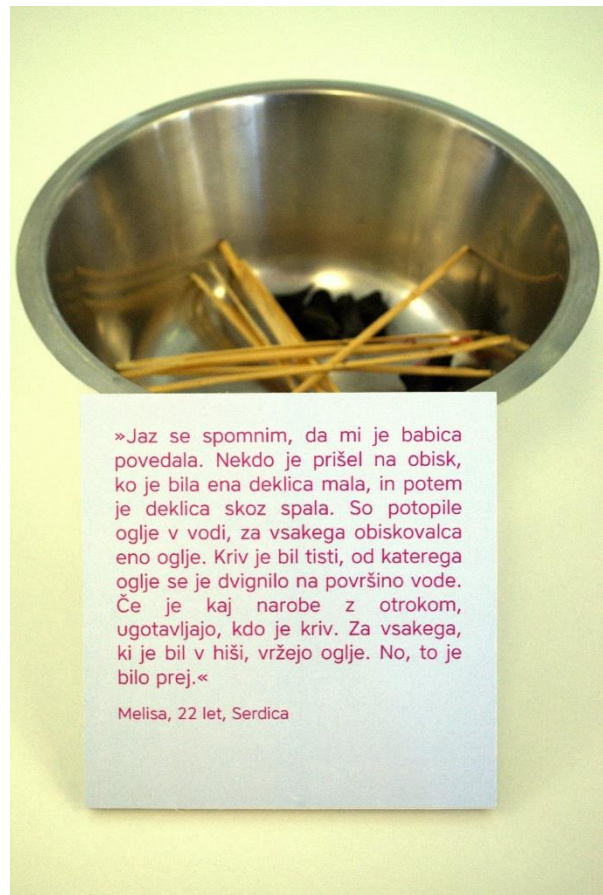
Različni načini zagotavljanja dobrobiti otroka

»Jaz sem noseča delala na enem mestu, kjer je bil požar. Fejst je gorelo, jaz sem pa bila noseča z njo. Pa kak smo vun leteli, ena je kričala, Zlatica, ne glejte nazaj, ka de se detetu poznalo. Pa sem se obrnila, pogledala plamene in se primila za glavo. Kak se je rodila, sem takoj preverila to. In zdaj ima moja hčerka plamene v laseh.«

Zlatica, 45 let, Serdica

»Če je ženska noseča in kdo v vasi umre, ne sme gledati mrtveca. Otrok naj bi bil bled, če bi ga gledala.«

Justina, 50 let, Serdica

»Če katera ženska umre med porodom, bi naj njen duh prišel na prsi drugih otrok. Da jih ne bi morila, otroka oblečejo v obrnjena oblačila. Ali pa dajo poleg njega lutko otroka, punčko. Tam naj bi pritiskal duh te ženske.«

Zdenka, 55 let, Serdica

»Noseča ženska se ne sme norca delat. Če se bo norca delala, bo otrok tak, kot je tisti človek, iz katerega se je norca delala. Imamo eno punčko tukaj, ko se vidi, kakšna podoba je, se vidi, iz koga se je mama norca delala, ko je bila noseča, in čisto tako punčko ima zdaj ona, hčer. Samo tista punčka, iz katere so se norca delali, je bolj pametna, ne rabi pampersa, ne rabi nič, je samostojna, hodi v šolo, samo se ji vidi, da je pač ... Če bi zdaj tukaj bila ta punčka, bi ti rekla, da ni hčerka od njene mame, ampak od tiste druge ženske. Ampak zdaj imajo, ne.«

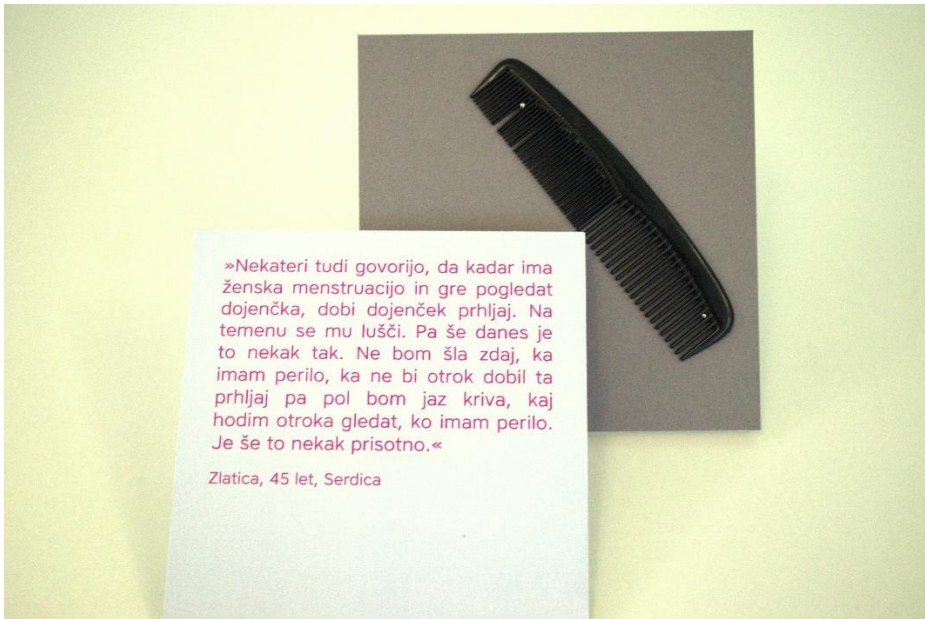
Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

Fotografija 12

»Da ni preveč lep otrok, ga umažejo, grdo oblečejo, lase grdo postrizejo, da ni lep, da ga ne poškoduje zlo oko. Če ga kdo preveč gleda, lahko nemirno spi, zboli, doživi travme.«

Jasmina, 30 let, Maribor

Fotografija 13

»Ko pride domov, imajo Romi navado tako. Z otrokom, ko prideš, zvečer, smo ga takoj navadili na mrak pa na ogenj. Ogenj smo zakurili in z njim smo šli ven na mrak. Ker mrak pride noter v bajto, s kapo, na obleki ga prineseš not in potem otrok joka. Če ga pa takoj navadiš, potem ne. Ali pa na ogenj isto. Če si obleke ven obesla, pa je že padel mrak pa si jih pobrala in po tem noter nesla, nisi smela, če otrok ni bil navajen. Otrok je jokal takrat. To so prej govorili. Naši starši. Samo primeš otroka in greš na mrak, takoj prvi dan. In ga takoj navadiš. Če boš ti šla drug dan, tretji dan, bo pa jokal. Prvi dan to moraš, potem ne bo jokal. Drugače pa joka.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 48 let

»Ženska mora pred mrakom pobrat perilo, ki se zunaj suši. Če prinese v hišo perilo, ko mrak že pade, ima otrok zeleno blato.«

Mateja, 27 let, Serdica

»Pri punčkah pa je tako, da se po rojstvu s peto dotakneš tistih delov njenega telesa, kjer nočeš, da ima dlake. Da ni kosmata.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Ko greš dojenčka gledat, ne ga gledat od zadaj, ker ima potem krive zobe.«

Sandra, 40 let, Serdica

»Otroku na desni roki odložijo pisalo, nek izobražen človek, da bo otrok tudi izobražen.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

Fotografija 14: Košara, ki je služila kot zibelka za dojenčka.

Sprejem otroka v skupnost

Fotografija 15: V tej obleki je bila krščena dojenčica, ko je bila stara tri mesece. Obleko in kapico ji je kupila mama. (Zlatica, 45 let, Serdica)

»Čim prej je treba otroka krstit. Moj je bil star dva meseca, ko sem ga krstila. Eni že pri enem mesecu, eni pa kasneje, tudi ko so otroci že pet let stari pa šele takrat naredijo. Je boljše dojenčka. Rekli so, da je, ko je krščen, da je božji otrok takrat. Prej ima hudič nad njim večjo moč. Ko je pa krščen, pa ima bog več do njega, bolj kot hudič. Prej so rekli, da so takšni otroci od hudiča. Ko so pa krščeni, so pa božji otroci. Krst zato, da se otroka zaščiti.«

Sogovornica iz Kerinovega Grma, 20 let

Fotografija 16: V tej oblekici je bil krščen fantek, star eno leto. Oblekico mu je kupila njegova botra. (Mateja, 27 let, Serdica)

Fotografija 17: Belo oblačilo.

»Do petih tednov starosti otroku slabi duhovi, zli duhovi šepetajo na uho. Po petih tednih pride dojenček šele v svoje pravo stanje. Kopamo ga v teh petih tednih ne. Po petih tednih mora prespat drugam, mora zamenjat prostor. Simbolika je; če nimaš kam it, greš v drugo sobo spat. Tudi če nima žlahte, gre nekam drugam spat, k sosedu, k bratrancu ... Namen je, da spremeni prostor.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»Ko je mali pet tednov star, povabiš družino, to je spoštovanje. Ko izbiraš ime, se ponavadi vpraša, če imaš kake sorodnike – svaka, tasta, brate, očeta ... Ponekod je družina moža dominantna in ne vprašajo, ponekod pa vprašajo tudi ženino družino, iz spoštovanja. Izbira imena je redko stvar moža in žene, je stvar družine široke. Ne izbirata samo mož in žena imena, ker bi tako samo ona skrbela za njega, vsi izberemo in tako vsi skrbimo za njega.«

Sogovornica iz Maribora, 24 let

»Boter je prvi, ki otroku lase postrizhe. Trikrat, na treh mestih. Darujejo kovančke, pa tudi večji denar.«

Jasmina, 30 let, Maribor

Otroške obleke in igrače

»Mislim, da se Romi posebej ne pripravljajo na prihod otroka. Večina mladine danes gre že nabavljat stvari, imajo sobico že pripravljeno, vse, ni da ni, pri Romih tega ni, dokler ne rodijo. Takrat ko rodijo, takrat pa ja, takrat kupijo stvari za otroka. Prej so rekli, da to ni dobro. Dokler se otrok ne rodi, da ni dobro, da kupiš vse ali pa da spravljaš kake stvari za otroka. Ker nikoli ne veš, kako bo. Ker ne veš, ali bo vse ok ali ne, ali bo vse v redu. So rekli, da če prej spravljaš take stvari, da potem ni vse v redu z otrokom. Lahko otrok umre ali pa kaj drugega. Zaradi tega niso.«

Šarenka, 28 let, Kerinov Grm

»Ne kupujemo igrač, ne kupujemo prej nič, ker je lahko slabo. Tudi ne šparat denar, je tudi slabo. Moja mama je šparala, pa potem ni kupila zibke, ampak krsto.«

Jasmina, 30 let, Maribor

Fotografija 18: Otroška obleka in dodatki.

Fotografija 19: Družinska obleka, stara 35 let.

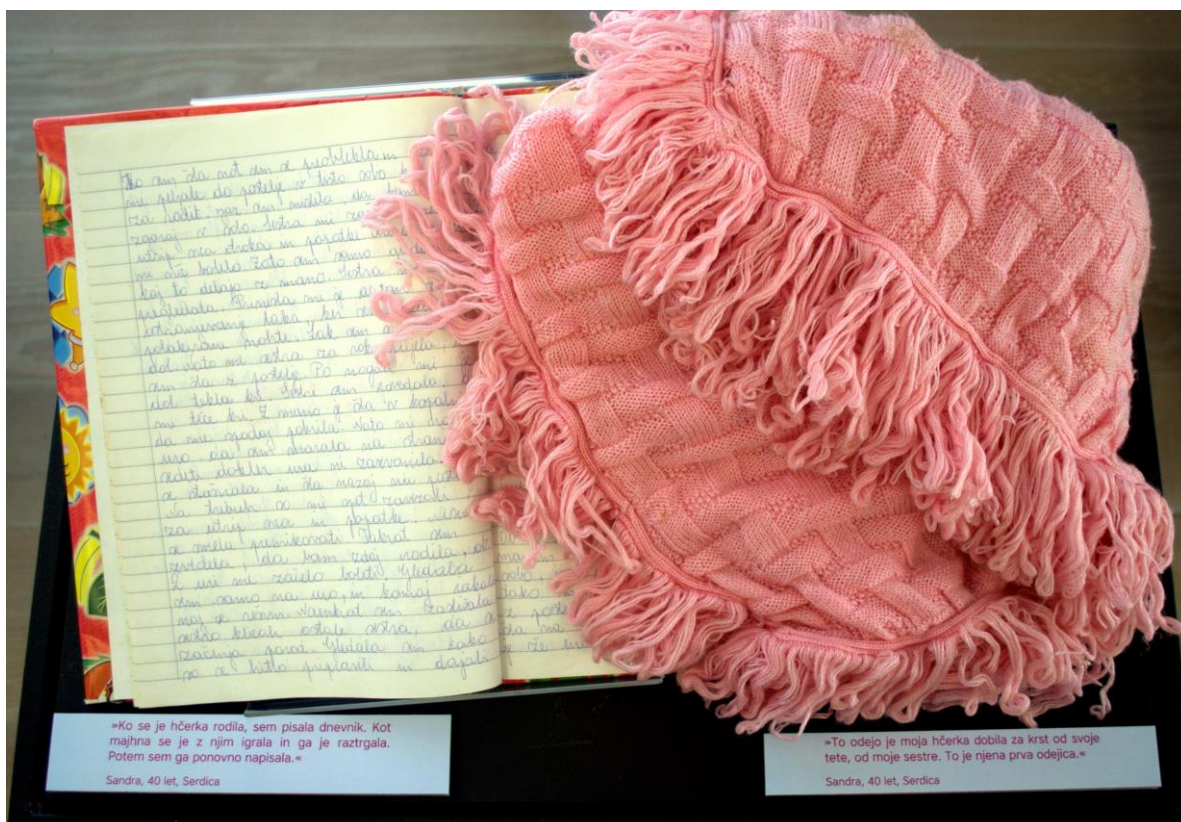
Fotografija 20: Krsna oblekica.

Fotografija 21: Igrača – punčka iz blaga.

Spomini na dojenčka in otroka

Fotografija 22: Mamin dnevnik in prva punčkina odeja.

Fotografija 23: Prva dekliška in prva fantovska obleka.

»Zobki so od moje hčerke. To so njeni prvi zobki, ki so ji izpadli. Stari so 15 let.«

Sandra, 40 let, Serdica

Fotografija 24

Fotografija 25

»To je popek od mojega sina. Popek mi je zelo pomemben spomin.«

Jasmina, 30 let, Maribor

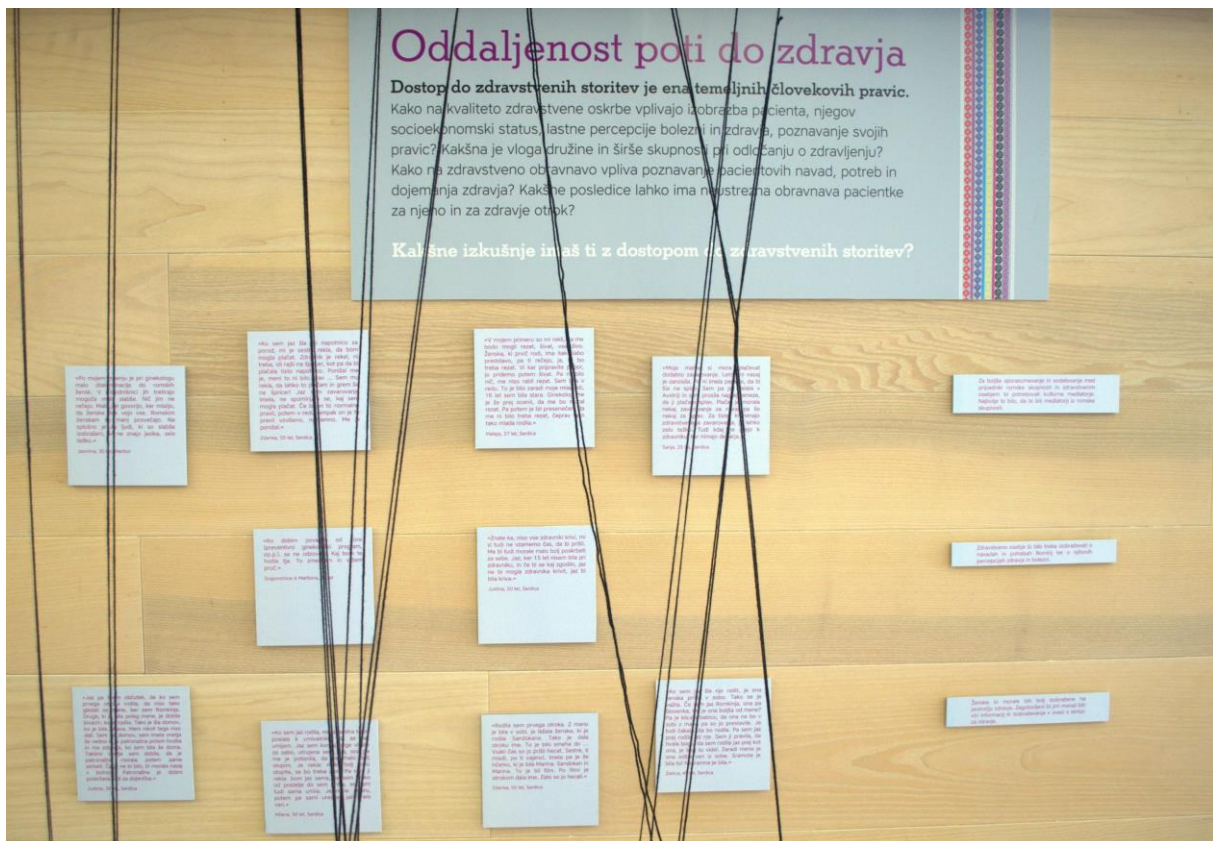

4 Oddaljenost poti do zdravja

Dostop do zdravstvenih storitev je ena temeljnih človekovih pravic.

Kako na kvaliteto zdravstvene oskrbe vplivajo izobrazba pacienta, njegov socioekonomski status, lastne percepcije bolezni in zdravja, poznavanje svojih pravic? Kakšna je vloga družine in širše skupnosti pri odločanju o zdravljenju? Kako na zdravstveno obravnavo vpliva poznavanje pacientovih navad, potreb in dojemanja zdravja? Kakšne posledice lahko ima neustrezna obravnava pacientke za njeno in za zdravje otrok?

Kakšne izkušnje imaš ti z dostopom do zdravstvenih storitev?

Fotografija 26: Izkušnje z dostopom do zdravstvene oskrbe v času nosečnosti, poroda in poporodne skrbi za otroka – instalacija s Kamni dostopnosti (promocijski material projekta, na spodnjem koncu vrvic) in vrvicami, ki prečijo izbrane izjave žensk.

»Ko dobim povabilo od Zore (preventivni ginekološki program, op.p.), se ne odzovem. Kaj bom te hodla tja. To zmečkam in vržem proč.«

Sogovornica iz Maribora, 28 let

»Znate ka, niso vse zdravniki krivi, mi si tudi ne vzamemo čas, da bi prišli. Me bi tudi morale malo bolj poskrbeti za sebe. Jaz, ker 15 let nisem bila pri zdravniku, in če bi se kaj zgodilo, jaz ne bi mogla zdravnika krivit, jaz bi bila kriva.«

Justina, 50 let, Serdica

Predlagana rešitev:

Ženske bi morale biti bolj izobražene na področju zdravja. Zagotovljeni bi jim morali biti viri informacij in izobraževanja v zvezi s skrbjo za zdravje.

»Po mojem mnenju je pri ginekologu malo diskriminacije do romskih žensk. V porodnišnici jih tretirajo mogoče malo slabše; nič jim ne rečejo, malo jim govorijo, ker mislijo, da ženske itak vejo vse. Romskim ženskam se manj posvečajo. Na splošno je za ljudi, ki so slabše izobraženi, ki ne znajo jezika, zelo težko.«

Jasmina, 30 let, Maribor

»V mojem primeru, mene so imeli od glave od pete, so mi rekli, da me bodo mogli rezat, šivat, vse živo. Ženska, ki prvič rodi, ima itak slabo predstavo, pa ti rečejo, ja, to bo treba rezat; vi kar pripravite pribor, jo pridemo potem šivat. Pa ni bilo nič, me niso rabli rezat. Sem bila v redu. To je bilo zaradi moje mladosti, 16 let sem bila stara. Ginekolog me je že prej ocenil, da me bo moral rezat. Pa potem je bil presenečen, da me ni bilo treba rezat, ker sem tako mlada rodila.«

Mateja, 27 let, Serdica

»Ko sem jaz šla po napotnico za porod, mi je sestra rekla, da bom mogla plačat. Zdravnik je rekel, ni treba, idi rajši na špricer, kot pa da bi plačala tisto napotnico. Ponižal me je, meni to ni bilo prav ... Sem mu rekla, da lahko to plačam in grem še na špricer! Jaz sem zavarovanje imela, ne spominjam se, kaj sem mogla plačat. Če bi on to normalno pravil, potem v redu, ampak on je to pravil vzvišeno, nesramno. Me je ponižal.«

Zdenka, 55 let, Serdica

»Moja mama si mora plačevati dodatno zavarovanje. Leto dni nazaj je zanosila. Pa ni imela peneze, da bi šla na splav. Sem pa jaz delala v Avstriji in sem prosila naprej peneze, da ji plačam splav. Plačati je morala nekaj zavarovanja za nazaj pa še nekaj za splav. Za tiste, ki nimajo zdravstvenega zavarovanja, je lahko zelo težko. Tudi kdaj ne grejo k zdravniku, ker nimajo denarja.«

Sanja, 25 let, Serdica

Predlagana rešitev:

Za boljše sporazumevanje in sodelovanje med pripadniki romske skupnosti in zdravstvenim osebjem bi potrebovali kulturne mediatorje. Najbolje bi bilo, da bi bili mediatorji iz romske skupnosti.

»Jaz ko sem rodila, me je takoj sestra poslala k umivalniku, da se naj umijem. Jaz sem komaj noge vlekla za sabo, utrujena sem bila, ona pa me je potisnila, da naj malo bolj stopim. Je rekla: malo bolj hitro stopite, se bo treba umiti! Pa sem ji rekla: bom jaz sama, če sem lahko od postelje do sem prišla, se bom tudi sama umila. Je rekla: dobro, potem pa sami uredite, jaz grem ven.«

Milena, 50 let, Serdica

»Jaz pa imam občutek, da ko sem jaz prvega otroka rodila, da niso tako gledali za mene, ker sem Romkinja. Druga tudi, ko je bila poleg mene, ki je rodila, je bivacini dobila, da je šla domov, ko je bila zdrava. Meni nikoli tega niso dali. Sem šla domov, sem imela vnetja še vedno in je patronažna potem hodila in me zdravila, ko sem bila že doma. Takšno vnetje sem dobila, da je patronažna morala potem zame skrbeti. Če je ne bi bilo, bi morala nazaj v bolnico. Patronažna je dobro poskrbela tudi za dojenčka.«

Justina, 50 let, Serdica

»Ko sem jaz šla njo rodit, je ena prišla v sobo, tako se je važila. Če sem jaz Romkinja, ona pa Slovenka, kaj je ona boljša od mene? Pa je klicala babico, da ona ne bo v sobi z mano pa so jo prestavile. Je tudi čakala, da bo rodila; pa sem jaz prej rodila od nje. Sem ji pravila, da hvala bogu, da sem rodila jaz prej kot ona, je bog to videl. Zaradi mene je ona odšla ven iz sobe. Sramota je bila to; nesramna je bila.«

Zlatica, 45 let, Serdica

»Rodila sem prvega otroka. Z mano je bila v sobi, je ležala ženska, ki je rodila Sandokana. To je bilo smeha do ... Vsaki čas so jo prišli hecat. Sestre, ti mladi, pa ti vajenci. Imela pa je že hčerko, ki je bila Marina. Sandokan in Marina. To je bil film. Po filmi je otrokom dala ime. Zato so jo hecali.«

Zdenka, 55 let, Serdica

Predlagana rešitev:

Zdravstveno osebje bi bilo treba izobraževati o navadah in potrebah Rominj ter o njihovih percepcijah zdravja in bolezni.

Rojstvo: izkušnje Rominj

Projekt sodelovanja z ženskami iz Serdice, Maribora in Kerinovega Grma

Avtorice razstave: **Jasmina, Justina, Mateja, Melisa, Milena, Minea, Sandra, Sanja, Sarenka, Zdenka, Zlatica** in devet avtoric, ki želijo ostati neimenovane

Vodja projekta: **Tina Palaić**

Strokovni sodelavci: **dr. Bojana Rogelj Škafar, Sonja Kogej Rus, dr. Janja Žagar, mag. Ralf Čeplak Mencin** (Slovenski etnografski muzej)

Zunanje sodelavke: **Živa Antauer**, svetovalka; **Anja Božič** in **Nika Rudež**, izvajalki gledališča zatiranih

Koordinatorke udeleženk projekta: **Jasmina Ahmetaj, Melisa Baranja, Sarenka Hudorovac**

Fotografija: **Tina Palaić**

Slovenski etnografski muzej (SEM) v obdobju 2013-2015 izvaja projekt »Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam«, ki ga financirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Izvaja se v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov, razvojne prioritete "Enakost možnosti in spodbujanje socialne vključenosti", prednostne usmeritve "Dvig zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in podpora njihovi socialni vključenosti".

www.dostopnost.eu

Facebook: Dostopnost / Accessibility <https://www.facebook.com/dostopnost>

Twitter: Projekt Dostopnost <https://twitter.com/Dostopnost>

Vodja projekta: **dr. Bojana Rogelj Škafar**

Koordinatorica projekta: **Eva Rožanc**